

Maisterin opinnäytetyösuunnitelma

Otsikko:

Mikä tekee noidan?

– Noitahahmon uudelleen ajattelu näyttämölle ja elokuvaan

Opinnäytteen laajuus: Extent of the thesis:

30 opintopistettä jaettuna kirjalliseen 50% ja taiteelliseen osuuteen. Kirjallisen osuuden laajuus noin 50 sivua.

Opinnäytteen kieli:

Suomi

Opinnäytteen valvoja:

Sofia Pantouvaki ja Susanna Suurla (valitun kielen, suomi, takia)

Opinnäytteen ohjaaja:

Ehdotuksia taiteellisen osuuden ohjaajiksi: Anna Sinkkonen ja Roosa Marttiini

Opinnäytteen aihe:

Tämä opinnäyte keskittyy noitahahmojen representaatioon teatterissa ja elokuvassa sekä tämän hahmotroopin uusien representaatioiden luomiseen pukusuunnittelun keinoin teatteriproduktiossa *KANIJANIKANI* sekä lyhytelokuvassa *Lintu joka lensi sormuksen läpi*.

Tutkimuksen taustaa:

Kun suljet silmäsi ja kuvittelet noidan, mitä näet? Noitahahmot ovat helposti tunnistettavia ja yleisiä sekä teatterissa että elokuvissa. Tunnistamme kaikki Disneyn ensimmäisen kokopitkän animaation *Lumikki ja seitsemän kääpiötä* (1937) tai lokakuussa 2003 Broadwayn Gershwin teatterilla ensi-iltansa saaneen

musikaalin *Wicked* noidot. Mutta mihin historialliseen taustaan näiden, ja lukuisten muiden, teosten hahmo- ja pukusuunnittelijat pohjaavat noitien ulkonäön?

Tässä opinnäytteessä tehty tutkimus noidista toimii perustana kahden tänä keväänä toteutettavan produktion noitahahmojen pukusuunnittelulle. Lyhytelokuvassa *Lintu joka lensi sormuksen läpi* (Donner 2024) ja näytelmässä *KANIJANIKANI* (Karkkonen 2023) on molemmissa hahmo, jolla voi ajatella olevan yhteyksiä noituuteen. Nämä produktiot antavat hyvän mahdollisuuden syventyä tähän ikoniseen, usein naisen esittämään, hahmotrooppiin, joka esitetään usein negatiivisessa valossa. Tutkimustavoitteeni on historiallista ja omaa taiteellista tutkimustani hyödyntämällä luoda pukusuunnittelu näille hahmoille.

Pukusuunnittelun opiskelijana ja pukusuunnittelijana naishahmojen representaatio on kiehtonut minua suuresti. Naishahmot ja heidän tarinansa ovat epätydyttävän usein sekä elokuvassa että teatterissa kapeita. Pidän henkilökohtaisena ja ammatillisena vastuunani etsiä tapoja muokata sitä tapaa jolla naiset esitetään teoksissa joiden työryhmien osana olen. Tavoitteenani on tämän opinnäytteen taiteellisen osuuden produktioissa esittää noitahahmot omalaatuisina, voimakkaina, ruman, liian kauniin, pahan tai väärällä tavalla pirullisina. Uskon, että pukusuunnittelulla on voima antaa tilaa ja valtaa aliedusetuille ja väärinymmärretyille sekä näyttää heidät uudessa valossa.

Noitia on tutkittu laajasti historiallisessa kontekstissa keskittyen noitavainoihin ja kuvataiteisiin. Analyysi noitia sisältävistä piirustuksista, maalauksista, kuvituksista ja animaatioista on toiminut visuaalisen materiaalin tuottamisen perustana muun muassa kuvituksiin ja tuotteiden suunnitteluun. Tutkimukset koskien noitien vaatetusta ja ulkonäköä ovat harvassa ja syvälliseen tutkimukseen noitahahmojen pukusuunnittelusta en ole törmännyt. Tutkimukseni keskittyy noitien ulkonäköön ja ominaispiirteisiin kirjallisissa ja kuvallaisissa. Arvioin näitä ominaisuuksia taiteellisessa tutkimuksessani pukusuunnittelun näkökulmasta, sekä elokuvan että teatterin kontekstissa. Tämä kahden eri taidealan näkökulmasta suoritettu tutkimus tarjoaa mahdollisuuden kiinnostavaan dialogiin mahdollisista suunnitteluprosessien erilaisuudesta.

Tässä opinnäytteessä esittelen historiallisten ja visuaalisten lähteiden analyysin tulokset noitien ulkonäöstä ja ominaispiirteistä kahden esimerkin kautta. Esittelen pukusuunnitteluprosessin ja lopputuloksen kahden

noitahahmon pukujen suunnittelusta. Lopuksi pohdin marginalisoitujen hahmojen representaation tärkeyttä ja pukusuunnittelijan roolia ja vastuuta sen tekemisessä.

Metodologia:

Opinnäytteeni metodi on taiteellinen tutkimus ja tutkimusmateriaali koostuu kahdesta osasta. Kahden case-esimerkin, lyhytelokuvan *Lintu* joka lensi sormuksen läpi ja näytelmän *KANIJANIKANI*, kautta tutkin noitamaisten hahmojen representaatiota oman suunnitteluprosessini kautta. Kahden hahmon pukusuunnittelun lisäksi taiteellista tutkimustani tukee noitien ulkonäöstä kertovan historiallisen aineiston, kirjallisen ja visuaalisen, sekä olemassa olevien representaatioiden analyysit. Analyysini kirjallisista ja visuaalisista lähteistä sekä olemassaolevista representaatioista keskittyy noitien ulkonäköön ja ulkoisiin ominaispiirteisiin. Pohdin ja analysoin taiteellisen prosessini dokumentaatiota suhteessa kirjallisuuteen, kuva-analyysiin ja olemassaolevien noitarepresentaatioiden analyysiin.

Hyödynnän tutkimuspäiväkirjaa taiteellisen prosessini dokumentointiin. Päiväkirja koostuu nauhoittamistani keskusteluista hahmojen äärellä ohjaajien, näyttelijöiden ja työryhmän kanssa, tarkoista muistiinpanoistani käsikirjoituksista ja pukujen suunnitteluprosessista, kirjallisista reflektioistani aiheen parissa ja visuaalisesta dokumentaatiosta, kuten prosessikuvista, luonnoksista, moodboardeista ja kuvista lopullisista puvuista.

Kirjallisia lähteitä...

Noituuden suosio voidaan liittää vahvistuvaan feministiseen liikkeeseen (Dell 2017, 389) ja noitiin keskittyvä tutkimus on kasvattanut suosiotaan viimeisen kymmenen vuoden aikana. Luennat noidista feministisestä ja queer-näkökulmasta (Iris S. De Lysin *Witches as Queer(ed) Comrades: How Patriarchy, Sexism and Religious Fanaticism Fueled the Early Modern European Witch Hunts*, 2021 ja Bertta Östermanin *Queering magic: Drawing parallels between early modern representations of witches and contemporary queer experiences witches and contemporary queer experiences*, 2021.) valottavat noitien historiaa uudesta näkökulmasta. Noitahahmojen suosio teatterissa ja elokuvissa voi olla tuoton tästä kehityskulusta.

Iida Pohjolainen tutkii noitiin liitettyjä yleisiä visuaalisia symboleja eurooppalaisessa ikonografiassa 1500-luvun lopulta 2000-luvulle visuaalisen kommunikaation maisterin opinnäytteessään *The naked body, cauldron, broom and bat as symbolic features in witch illustrations* (Pohjolainen 2022). Tämä laaja lähes sataa noitakuvitusta ja noitakuvastoa analysoiva opinnäyte toimii pääasiallisena lähteenäni.

Opinnäytteeni taiteellinen osuus koostuu kahdesta produktioista: lyhytelokuvasta *Lintu joka lensi sormuksen läpi* ja näytelmästä *KANIJANIKANI*.

Lintu joka lensi sormuksen läpi (2024) on tarina Eukosta ja Irinasta, isoäidistä ja lapsenlapsesta, jotka pauhaavan kesämyrskyn keskellä joutuvat kohtaamaan yhteisen trauman: itsensä kadottamisen muiden tähden. Irina on paennut kumppaniaan Juhoa isoäitinsä syliin, mutta Eukko ei vastaanota häntä niin avoimin sylein kuin Irina olisi toivonut. Irina ei saa osakseen empatiaa Eukolta, sillä Eukko ei ole vielä päässyt yli suhteestaan jo edesmenneen aviomieheensä Ukkoon.

Kuvat 1, 2 & 3. Osio moodboardista hahmolle Eukko lyhytelokuvaan *Lintu joka lensi sormuksen läpi*.

KANIJANIKANI on näytelmäkirjailija ja dramaturgi Mikael Karkkosen näytelmä parikymppisestä, väsyneestä ja stressaantuneesta Janista, joka on kyllästynyt työhönsä konsulttiyrityksessä. Ritva, työleen omistautunut mutta paheksuttu lahjakas henkilöstöpäällikkö ei ole tyytyväinen Janin panokseen työpaikalla ja järjestää Janin lomautuksen. Jani vetäytyy kesämökilleen mihin Ritva lopulta ilmestyy, Janin näkökulmasta, piinaamaan häntä viimeisen kerran.

Kuvat 4, 5 & 6. Osio moodboardista hahmolle Ritva näytelmään *KANIJANIKANI*.

Käsittelykappaleen alkua...

Pukusuunnittelija Simona Rybáková kuvailee prosessiaan Antonín Dvořákin Rusalka-oopperan noitahahmon suunnittelussa:

Miettiessäni minkälaisen puvun suunnittelisin tälle noidalle... Tarvitsen tarinan, josta pitää keskustella ohjaajan kanssa. – – Tarinassa on kolme naista: noita, kaunis kreivitär ja Rusalka heidän välissään. Me leikimme näiden hahmojen kanssa niin, että heillä oli keskenään vahva yhteys. (Rybáková 2023.)

Rybakova korostaa hahmon näkemistä kokonaisvaltaisesti hänen edustamansa hahmotroopin sijasta. On tärkeää tarkastella hahmoa kiinteässä yhteydessä muihin hahmoihin sen sijaan, että hänet nähtäisiin erillisenä ja irrallisena. Tämä näkökulman mielessäpitäminen on tärkeää myös oman taiteellisen prosessin näkökulmasta. Vaikka noitahahmot ovat voimiensa ja kykyjensä ansiosta kiehtovia, tulee heitä katsoa syvemmin, noituuden ohi. On tarpeellista sukeltaa heidän tarinoidensa ytimeen ja siihen kuinka he ovat yhteydessä muihin hahmoihin.

Historialliset tutkimukset osoittavat, että noitien ulkonäköön liittyviä yhteisiä piirteitä ovat täydellinen tai osittainen alastomuus, fyysiset poikkeavuudet, kuten erilainen iho (Pohjolainen 2022, 72 & 80), vasenkätisyys, sormien puuttuminen, punaiset hiukset (Turunen, 73–73). 74), läheiset suhteet eläimiin ja kyky muuttua eläimeksi sekä suhteet paholaisen kanssa (Pohjolainen 68 & 131). Yleisiä noitiin liittyviä esineitä ja eläimiä ovat luuta, hattu, pata ja kissa (Pohjolainen 2022, 11).

Yhdistämällä ja korostamalla näitä piirteitä 1800-luvun visuaalisessa materiaalissa kuvattu noitahahmo voidaan jakaa karkeasti kolmeen kategoriaan: akka (kääkkö, vanha, paha noita), viisas nainen (vanha, hyvä noita ja äiti) ja haltija (seksuaalinen neito, nuori, paha tai ristiriitainen noita). (Elsley 2012, 20–31; Stuevert-Williford, 25.)

Akka, ilkeä ja vanha noita on kuvattu ryppyisenä, luisevana, isonenäisenä ja kyyräselkäisenä hahmona. Vanhuutta korostetaan käyttämällä fyysisiä ominaisuuksia korostamaan noidan pahuutta. Tämä saavutetaan kuvaamalla noita vihreällä iholla, suurilla ja vääristyneillä ruumiinosilla ja kasvonpiirteillä. Silmäänpistävät luomet, liioitellut kasvonpiirteet, kuten isot vinot nenät, leuat ja kädet, ja erityisesti pitkät vartalot voivat olla kaiku myöhäiskeskiaikaisesta ajatuksesta noidista. Tämä kuvaus osoittaa selvästi sen aikaisen yhteiskunnan suhtautumisen tavanomaisesta poikkeaviin ihmisiin. Viisas nainen, eli vanha ja hyvä noita on päinvastainen. Siinä missä paha noita edustaa niin sanottua anti-äitiä, hyvä noita edustaa pehmeyttä, lämpöä ja äidillisyyttä pehmeällä ja pullealla vartalollaan. Kolmesta kategoriasta haltijan kuvaus on 1700- ja 1800-luvun noitakuvituksissa monitasoisin. Heidät voidaan nähdä sekä hyvinä että pahoina ja heidän nuoruuttaan kuvataan karkeasti kahdella eri tapaa. Ensinnäkin nuoruus ja kauneus (kauneus nähdään samana asiana kuin nuoruus) esitetään hyvytenä ja ystävällisyytenä. Vanhuus taas on synonyymi rumuudelle tai vähintäänkin epäseksuaalisuudelle tai epäviehättävyydelle. Toiseksi, nuorekasta haltijanoitaa pidetään seksuaalisesti arvokkavana joka käyttää kauneuttaan ja seksuaalista viehätysvoimaansa tavoitteidensa saavuttamiseksi. (Pohjolainen 2022, 80–84.)

Opinnäytteen alustava rakenne:

Johdanto

1. Tutkimuksen aineisto ja keskeiset käsitteet

1.1 Tutkimusmenetelmät ja -kysymykset

1.2 Keskeiset käsitteet

1.3 Kirjallisuuskatsaus

2. Noidat historiassa

3. Noidat näyttämöllä ja valkokankaalla

3.1 (esim.) Wicked

3.2 (esim.) Lumikki ja seitsemän kääpiötä

4. *Lintu joka lensi renkaan läpi*: Eukko

5. *KANIJANIKANI*: Ritva

Yhteenveto ja päätelmä

Lähteet

Aikataulu:

2024

Tammi-kesä	Taiteellinen työskentely <i>Lintu joka lensi sormuksen läpi</i> ja <i>KANIJANIKANI</i> produksioissa. Tutkimusmateriaalin keräystä tutkimuspäiväkirjan muodossa: tarkat muistiinpanot, aiheen reflektointi, keskustelun äänittäminen, visuaalinen materiaali.
Heinä-elo	Kesäloma, osaltani päättyneiden produktioiden reflektointia
Syys-joulu	Kursseilla. Kirjallisten lähteiden läpikäyntiä: olemassa olevien representaatioiden analysointia ja läpikäyntiä. Visuaalisten ja kirjallisten lähteiden analysointia.

Oman taiteellisen työn analysointia.

2025

Tammi-maalis:	Pääasiallinen kirjoittaminen. Yllämainittujen osuuskien analysointi jatkuu. Suullinen esittely
Huhtikuu:	Opinnäytteen palautus Opintosuunnitelman hyväksymisen hakeminen
Toukokuu:	Valmistumispyyntö Valmistuminen 27.5.2025

Lähteet

Kirjalliset lähteet (täällä jotain ylimääräistä)

Dell, Christopher, Heidi Tihveräinen, ja Lauri Sallamo. *Noituus, Magia Ja Okkultismi: Kuvitettu Historia*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 2017.

Elsley, S. J. 2012. Images of the witch in nineteenth-century culture. Julkaisematon väitöskirja. Liverpoolin yliopisto. Yhdistynyt Kuningaskunta.216. <https://chesterrep.openrepository.com/bitstream/handle/10034/253452/susan%20jennifer%20elsley.pdf?sequence=26&isAllowed=y>

Pohjolainen, Iida. *The Naked Body, Cauldron, Broom and Hat as Symbolic Features in Witch Illustrations*. N.p., 2022. Print.

Karkkonen, Mikael. *KANIJANIKANI*, näytelmä, 2023.

Donner, Helmi, *The Bird That Flew Through a Ring*, elokuvakäikirjoitus, 2023.

Russel, Jeffrey. n.d. *Contemporary witchcraft*. Verkkosivu. Viitattu 7.3.2024.

<https://www.britannica.com/topic/witchcraft/Contemporary-witchcraft>

Stuever-Williford, Marley. *Hex Appeal: The body of the witch in popular culture*. Opinnäyte. Bowling Green State yliopisto. Yhdysvallat. 85. 2021. https://etd.ohiolink.edu/apexprod/rws_etd/send_file/send?accession=bgsu1610295587336417&disposition=inline

Haastattelut

Rybáková, Simona. Aalto-yliopisto, Espoo/hybrid Zoom tapaaminen, 28th November 2023.

Mainitus esitykset ja elokuvat

Adamson, Andrew, et al. *Narnian tarinat: velho ja leijona*. 2005.

Hand, David, et al. *Lumikki ja seitsemän kääpiötä*. 1937.

Schwartz, Stephen. *Wicked: A New Musical: Original Broadway Cast Recording*. New York, NY: Decca Broadway, 2003.